

aan die openbaring komt vast te liggen, bij eigen bevinding versta het woord van onzen Hoogepriester: En dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, den eenigen waarachtigen God, en Jezus Christus, dien Gij gezonden hebt. (Joh. 17: 3)

Indien dan uw rechteroog u ergert.

Indien dan uw rechteroog u ergert, trek het uit, en werp het van u; want het is u nut, dat één uwer leden verga, en niet uw gehele lichaam in de hel geworpen worde. En indien uwe rechterhand u ergert, hou ze af, en werp ze van u; want het is u nut, dat één uwer leden verga, en niet uw gehele lichaam in de hel geworpen worde.

Mattheus 5: 29; 30.

Als Jezus de wereld ten heiligen leven oproept, spaart hij niets. Dan is zijn toon indringend; het woord, dat hij kiest, vaak kort af en scherp; het tegendeel van afgetrokken, meest beeldspreukig warm zijn machthebbende taal.

De Bergrede is geen verscherping van de Wet op Sinai.

Ze is heel iets anders. Op Sinai de heilige wet en wil van Hem die hoog boven ons troont, en eischt dat een iegelk kind des menschen zich aan Hem ontdoerpe. Van Horeb daalt het woord van gebod en verbod neder, om in een wereld die op een zedelijke hagerij gelijkt, althans een kleine plek aan Israël af te dwingen, waar bewaaring van boonen hartstocht door heilige levensvorm mogelijk wordt. Voor heel het volk bleek dat doel, maar het trof doel onder de getrouwen. En onder die getrouwen minder nog, doordien het een leven naar de wet werkelijkte, als veel meer dat het schuldbesef wakker riep en dorstte naar verlossing.

Maar de Bergrede komt op uit heel anderen achtergrond, richt zich tot heel iets anders in den mensch, beoogt een heel ander doel. Ze begint met zaligspreking, met vertroosting, met het druppelen van balsem in de wonden, met het doen uitvloeien van olie op de fel bevoenen wateren.

Ze richt zich niet tot de onwilligen, maar tot wie willen, tot wie willen maar niet kunnen; en die niet kunnen omdat hun ideaal niet hoog genoeg staat, en het middel, dat ze ter doelsbereiking aangrijpen, te nietig, te bekrompen, en daardoor ontoereikend is.

Hier niet een hoogere wet en wil die zich drukkend oplegt, en daardoor neerdrukt, maar het ontsluiten van een heerlijk verscheid dat lokt en wekt, en juist daardoor de neergebogen, de ingesloten zedelijke kracht prikkelt en opbuigt.

Niets wordt aan Sinai te kort gedaan. Eer wordt elk gebod en elk verbod, door letter en vorm heen, tot in het hart, tot in de kern gegrepen, en in zijn ideale strekking voor het oog der ziel uitgestald.

Alsdus nagesteld, wekt het de heilige begeerte, of eigen zielebehoefte, of eigen leven aan dat hoog ideale beantwoorden mocht.

Dit is het hongeren en dorsten naar de gerechtigheid.

En nu wordt de ziel die naar heiligheid dorst, niet in haar onmacht neergelofd, maar integendeel hier reeds zalig gesproken.

Het is niet de wil van Boven die onzen zwakken wil, of ook onzen zondigen wil, terugdringt en neerwerpt, maar Goddelijk mededogen, dat aan den wil zonder kracht wilskracht instort.

De afstand wordt er te grooter door van wat we zijn tot naar het heilig ideaal in het verscheid; maar onoverkombaar wordt er een gouden draad aan onze ziel gehecht, en voelen we, hoe die gouden draad ons onweerstaanbaar naar dat ideaal trekt, en het ons niettegenstaande, ja juist door ons hongeren en treuren, steeds meer nabij doet komen.

Vandaar altoos weer bij het lezen en herlezen van die Bergrede geheel dezelfde indruk, dien destijds de schare ervan ontving, dat Jezus leerde, niet als de aan de wet gekleefde Schriftgeleerden, maar als machthebbende, d. i. als hebbende macht, en als werkende macht, om ons het heilig ideaal nabij te brengen.

Maar ook, het even natuurlijk gevolg, dat wie dit hemelse woord wettisch verstaat, er door in verwarring geraakt.

Vandaar tegenover de Bergrede drieërlei standpunt.

Voor eerst, het standpunt van verreweg de meesten, die nog wettisch bestaan, is, dat ze de Bergrede lezen, er van genieten, maar voorts ze laten voor wat ze is, en er zich niet verder om bekreunen.

Zoo kan toch niemand leven. Voor heiligen moge dit goed zijn, te midden dezer zondige wereld is al dat schoon toch niet toepasbaar. Het is een volk, door zonnegloed in het goud gezet, maar een volk die na het oog bekoord te hebben, zich oplet in nevel.

Daar komen dan even wettisch gestande, maar hooger mikkende profeten tegen op. Voor hen is de Bergrede het Evangelie. Een nieuwe wet, hoog boven Sinai uitgaande. Wat het Christendom vermoordt is juist, dat het deze hoogere wet niet erkent, eert en in toepassing brengt. Daarom moet terzij gezet alle leerstuk, alle eeredienst, alle kerk. En het eenige dat komen moet, is een eerste kleine, straks zich uitbreidende kring, die deze wet van de Bergrede toepast, en daarna de wereld hervormt. Zoo Tolstoi, en wie voor en na hem het verlossingsideaal in een wettisch ideaal omzetten. Mannen, die daarom tegenover de mannen van het eerste standpunt zoo sterk staan, omdat deze laatste feitelijk de Bergrede op zij zetten, en deze wettische profeten er integendeel ernst mee maken.

Doch tegenover deze beide stonden alle eeuwen door zij, die de wet van Sinai de wet lieten, maar in de Bergrede het werken van het heilig ideaal begrepen, zich richtende tot hen, die wilden maar niet koieden, en op wie nu de Bergrede de magnetische kracht oefent, om hen tot grijpen naar het ideaal te bekwaamen, er hen heen te trekken, en toch, zoolang ze nog niet hebben datgene waarnaar ze hongeren en dorsten, vrede in de ziel uit te storten.

Pas dit toe op wat Jezus zegt van het uitrekken van het rechteroog, en het afhouden van de rechterhand, en de zin zal u klaar zijn.

Wie nog wettisch bestaat, maar vreemd is aan heiligen ernst, leest over dat krasse woord kortweg heen. Want wel is het schoon, is het kloek, is het cordaat gezegd, maar wie zal dit nu gaan doen? Wie trekt zichzelf zijn oog

uit? Ja, wie zou dit kunnen? Dus rekent men voorts met dit woord van Jezus niet, en leeft voort als ware het nooit gesproken.

Daarentegen, wie wettisch bestaat, maar tevens tot heiligen ernst gestemd is, beeldt zich in, dat het in oogenblikken van verleiding feitelijk zoo moet geschieden, en de voorbeelden zijn er van mannen en van vrouwen, die werkelijk zich de hand afgehouden, of zich op andere wijze vermits hebben.

Maar heel anders doet wie het wettisch standpunt te boven kwam, en juist daarom zich door te hooger ernst bezielde gevoelt.

Voor hem staat het vast, dat hier geen wet, geen gebod wordt gegeven, en dat dit woord door Jezus niet als zondigend, en dus niet lettelijk bedoeld is, noch kan zijn.

Wie met zijn oog zondigt, zou er niets aan hebben, of hij al het rechteroog blind maakte. Het linker oog zou met zondigen voortgaan.

En zoo ook, wie zondigde met de rechterhand, zou er evenmin mede gebaat zijn, of hij al de rechterhand afkapte. De linkerhand zou hem tot nieuwe zonde verlokken. Ja, zelfs al trok men beide oogen uit, en hield zich beide handen af, de zonde zou er niet mee zijn af gesneden, ze zou toch weer opkomen uit het hart. Wat is er in of aan ons, waar we niet mee zondigen? We zondigen evenzo met het oor, met den mond, met onze verbeelding, met de uitgangen van ons hart. Er is niets aan ons, waar we niet mee zondigen. Ge zoudt, om langs dien weg de zonde af te snijden, heel uw lichaam moeten verdoen. En zelfs dan nog zou de zonde niet gekerd zijn. Satan bestaat zonder oog, hand en oor, zonder lichaam, en uit hem is alle zonde ons toegekomen.

Dus kan het woord van Jezus zoo niet gemeend, zoo niet bedoeld zijn. Het is geen gebod, het is geen wettische uitspraak, het is, heel anders, een machtig woord, dat tot ons uitgaat, om liever met het liefste dat we hebben, te breken, dan dat dat liefste ons een oorzaak van zonde zou blijven.

En zoo nu verstaan, oefent dit aangrijpend woord zijn volle werking.

Jezus ziet voor oogen het zedelijk tobben en jammeren van de schare die zich om hem verdringt. Er leeft in die woelende menigte, die hem wil volgt, een heilig begeeren naar heiliger leven.

Maar die zoo willen zijn te zwak. Ze beproeven het telkens weer, maar om even dikwijls te bezwijken.

Wat hun ontbreekt, is de heilichheid van zin en wil, op 't eigen oogenblik dat de zonde lokt. Wat ze behoeven is, dat hun ziel verbonden worde aan een hemelschen Leidsman, die hen van de zonde afrekt. Wat hun van moede is, bestaat in het geloof aan een heilig ideaal. Wat hun moet worden ingestort, is de cordatheid, de zedelijke cordatheid, die elk aarzelen te boven komt.

En dat geeft Jezus hun.

Hij is de Leidsman, die zegt, wie iets ook maar, al was het zijn eigen vader of moeder, lief heeft boven mij, is mijns niet waardig. Hij ontsluit hun het heilig ideaal, dat hen boeit boven het liefste dat ze op aarde hebben. En nu stelt hij dat liefste wat ze op aarde hebben, tegenover dat grijpen naar heiliger zin en heiliger leven, en zegt hun, dat ze, waar en wanneer ook dat liefste op aarde hen tot zonde brengen en van het heilig ideaal scheiden zou, op staanden voet met dat liefste breken zullen, om het heilig ideaal te behouden. En dat zegt Jezus hun in een taal, zoo aangrijpend in haar beelddraak, dat het tot het merg der ziel doordringt en wilskracht wekt.

Zoo hebben het de apostelen verstaan. Zoo is het verstaan door de besten van Gods kinderen. En zoo is het bedoeld, omdat het alleen zoo heilige kracht oefent.

Amsterdam, 5 Febr. 1904.

Wet en Profeten.

III.

De „deskundige onderzoeker“, die in de Hervorming aan het woord is, heeft er zich echter niet toe bepaald „Kuenen's nagedachtenis“ te verdedigen, maar ging ten slotte van de defensieve in de offensieve houding over.

Volgens hem is de ontdekking van Hammurabi's tafelen niet gevaarlijk voor de school van Kuenen-Wellhausen, maar wel voor degenen, die aan den goddelijken oorsprong der Mozaïsche wet gelooven.

Hun dogma zou thans gevallen zijn.

Voor de theorie van Kuenen is de ontdekking van Hammurabi's tafelen dus allerminst gevaarlijk. Wel zou ze misschien bedenkelijk kunnen worden voor een andere theorie; ik bedoel de bekende dat de „Mozaïsche“ wetten van goddelijken oorsprong zijn en eene bijzondere goddelijke openbaring bevatten. Dit dogma valt nu. Wanneer, gelijk Dr. Kuyper toegeeft, de Babyloniërs al „veel van dezelfde dingen wisten, die in de wetten van Mozes staan“, wanneer „reeds 2000 jaar v. C. bekend waren“ (d. i. 500 jaar vóór Mozes), waar blijft dan het openbaringskarakter der Mozaïsche wetten? Zal iemand, die niet slechts de gevoelige voelvoeren van den geleerden, maar ook gezond verstand bezit, zich zelven en anderen langer wijs willen maken, dat hetgeen de West-Asiatische wereld al lang vóór Mozes wist en duidelijk bij Hammurabi te lezen staat, vijf eeuwen na hem aan den Israëlitischen leider opzettelijk door God bekend is gemaakt?

Schijnbaar valt tegen deze conclusie niet veel in te brengen.

Volgens de Schriftgeleevenden heeft God de Heere deze wetten aan Mozes geopenbaard en zijn zij daarom van Goddelijken oorsprong.

Thans heet het uitgemak, dat deze zelfde wetten reeds 500 vóór Mozes door een heidschen koning zijn uitgevaardigd.

Indien Mozes niets anders heeft gedaan dan deze wetten van Hammurabi over te schrijven, waar blijft dan haar Goddelijk karakter?

Dat is de vraag, die vanzelf opkomt en die daarom ten slotte nog beantwoord moet worden.

Niet om daarmee den „deskundigen onderzoeker“ van ongelijk te overtuigen. Bij een zuiver historisch vraagstuk kan

dat geschieden. Dan kan men door afdoende feiten-materiaal zijn tegenstander ad terminos non loqui brengen.

Zoo hebben de opgravingen van Schiennan te Troje en te Mycene voor goed bewezen, hoe dwaas de critiek zich vergist had, die heel het prachtig epos van Homerus voor een sproke verklaarde en zelfs het bestaan van Troje in twijfel had getrokken.

En zoo zullen ook de ontdekkingen in Babel, Egypte en Palestina wel zoo klaar en overtuigend aantoonen, dat heel de theorie van Kuenen, Wellhausen e. a. met hun afbrekende critiek onjuist is geweest, dat ook de historische traditie van Israël bij een volgend geslacht weer in ere komt.

Maar zoo staat het niet met het inspiratievraagstuk.

De natuurlijke mensch kan niet verstaan de dingen, die des Geestes Gods zijn. Christus zelf heeft gezegd, dat wie niet wedergeboren is, het Koninkrijk Gods niet zien kan. Waar het oog niet sonnenhaft is, daar baat al de glans van het zonlicht niet. Voor de dooven heeft zelfs de schoonste symfonie van Beethoven geen bekoring. En wie de geestelijke voelvoeren mist om in het menschelijk kleed de Goddelijke gestalte te ontwaren, tuurt op de Wet en de profeten zijn critisch oog blind, maar ontdekt niets van de Goddelijke glans en majesté, die uit de Schrift den geloovigen tegenstraalt.

Zoo oit, dan blijkt dit weer hier.

Natuurlijk is door niemand ooit beweerd, dat al de wetten, die Mozes aan Israël gaf, spijkersplinternieuw waren en vóór dien tijd bij geen enkel volk werden gevonden.

Zelfs van de zedewet, die God met eigen hand op de steenen tafelen graveerde, kan dit niet gezegd.

Dat moord, echtbreuk, diefstal en valsche getuigenis strafbaar zijn, zijn algemeen menschelijke waarheden, die men bijna bij alle volkeren uitgesproken vindt.

Paulus zelf wijst ons daarop als hij zegt, dat de heidenen, die de wet van Sinai niet hebben, van nature de dingen doen, die der wet zijn en daarmee betoonen, dat het werk der wet in hunne harten geschreven staat.

Maar doet dat iets aan den Goddelijken oorsprong van den Dekaloog te kort, en moet zelfs de moderne theoloog niet erkennen, dat deze korte samenvatting van de wet voor het religieuze en ethische leven verre overtreft al wat van dien aard zelfs bij de meest ontwikkelde heidensche volkeren gevonden wordt?

En zoo is het ook met deze wet van Hammurabi.

Het door God den mensch ingeschapen rechtsbesef werkt bij alle volkeren. Zelfs heeft de Christelijke kerk steeds erkend, dat dit rechtsbesef in zeldzaam zuiveren vorm zich openbaarde bij de Romeinen, en de Christelijke jurisprudentie heeft vóór een niet gering deel aan rechtsnormen aan het Romeinsche recht ontleend. En dat Mozes op dezelfde wijze zich aansloot bij de bestaande rechtsorde en daaruit menige voortreffelijke bepaling overnam, behoort ons dus niet te bevreemden. God breekt in het werk der genade niet af, wat Hij in het werk der schepping en door zijn leiding der volkeren had tot stand gebracht, maar bouwt voort op het door Hem zelf gelegde fundament. Israël drijft niet als een olievloed op de wateren, maar wortelt in het algemeen menschelijke leven. En alleen wie dit algemeen menschelijke leven geheel buiten het voorziene bestel Gods plaatst, kan er een tegenstrijdigheid in zien, wanneer enerzijds erkend wordt, dat niet alles bij Israël nieuw was en anderzijds toch wordt volgehouden, dat Israël's wetten en inzettingen hem door God geschonken zijn. Of lag dan in het leeren van de wetten en inzettingen, die voor Israël geschikt waren, geen Goddelijke kern?

Zelfs dient hier nog een schrede verder te worden gegaan. Gods leiding met Israël is een paedagogische geweest. God heeft niet aan Israël een stel wetten geschonken, die berekend waren voor een volmaakt volk, maar God heeft rekening met den toestand, waarin Israël zich bevond. Onder Israël bestond de veelwijverij, bestond de echtscheiding, bestond de slavernij, bestond de bloedwraak. En waar het onmogelijk was al deze rechtsinstellingen, door eeuwenlang gebruik ingeworteld in het volksleven, met één slag uit te roeien, daar heeft God in de wet van Sinai het kwaad wel getemperd en daarmee op een hooger ideaal heen gewezen, maar Hij heeft zich toch naar het bestaande geschikt en daarbij aangesloten. Een wet, die in de volksconscientie geen weerklank vindt, blijft een doode wet, en onze Zondagswet leert het: een doode wet schaaft meer dan ze baat.

Ook hierin ligt een Goddelijke leering.

Eerst moet het zedelijk besef van het volk ontwaken en het kwaad als zonde worden gekend, voordat de wetgever kan optreden om door wettelijke bepalingen de rechtsorde te veranderen.

Dat de wetgeving van Sinai niet het absolute recht uitdrukt, lag niet aan de Goddelijke inspiratie, maar aan den toestand van Israël.

Door de „hardigheid van Israël's hart“ werd Mozes gedwongen veel toe te laten, wat met den absoluten eisch van Gods heilige zedewet niet viel te rijmen.

Niet de vondst van Hammurabi's tafelen, maar de stellige uitspraak van Christus had dit van meet af aan de Christelijke kerk geleerd.

Wanneer de „deskundige onderzoeker“ daarom meent, dat door de vondst van Hammurabi's wet het dogma van den Goddelijken oorsprong der Mozaïsche wetgeving thans gevallen is, dan vervalt hij in de gewone fout der moderne theologen, die eerst beginnen met een dogma te fantaseeren, dat door de Christelijke kerk in dien zin nooit beleiden is, en wanneer dit gefantaseerde dogma met de feiten in strijd blijkt,

straks triomfeerend uitroepen, dat het Christelijk geloof thans is bezwaken.

Toch is hiermede niet genoeg gezegd.

Al wijst de overeenkomst van de wet van Hammurabi met de wet van Mozes op onderling verband, toch is de voorstelling, alsof Mozes niet anders zou gedaan hebben dan de wet van Hammurabi copieeren, een dwaasheid.

Iedere „deskundige onderzoeker“, die beide wetten met elkander vergeleken heeft, is juist omgekeerd tot de conclusie gekomen, dat het verschil tusschen beide wetgevingen niet in enkele kleine afwijkingen bestaat, maar zoo principieel is, zoo heel de opvatting van het recht beheerscht, dat de aanvankelijke juichkreet: „Israël heeft zijn wetgeving aan Babel te danken“, — al zeer spoedig is verstormd en door geen geleerde meer zal worden overgenomen, die op den naam van wetenschappelijk aanspraak maakt.

Over dit feit bestaat geen verschil meer. Men moge met Prof. Müller meenen, dat Mozes zijn wet heeft gegeven lijnrecht in tegenspraak met de wet van Hammurabi, zoodat Mozes deze wet gekend en veroordeeld zou hebben, of men moge met Prof. Grimme volhouden, dat Mozes Hammurabi's wet niet eens gekend heeft en de schijnbare overeenkomst deels aan het toeval, deels aan de algemeene rechtsideeën, deels aan de nadering bij beide van het oudsemitische recht te danken is, maar het principieel verschil tusschen beide wetgevingen is onloochenbaar.

Het gaat natuurlijk niet aan, dit hier in bijzonderheden aan te toonen. Maar wel moge een enkel citaat van mannen, die niet aan de inspiratie der Schrift gelooven, het afdoende bewijs leveren, hoe de „deskundige onderzoeker“ ook op dit punt met het eenparig oordeel van alle deskundige onderzoekers in strijd is en de Hervorming bij haar navraag niet bij het rechte kantoor heeft aangeklopt.

Voorop ga hier het oordeel van Prof. Wildeboer, die principieel geheel aan de zijde van de school Wellhausen-Kuenen staat. Hij is wel eerlijk genoeg om te erkennen, dat de nieuwere kritiek de volgorde van „Wet en Profeten“ heeft omgezet en deze formule onvolledig en onjuist is; ook geeft hij toe, dat niets ons behoort te verhinderen „den grondslag van de bepalingen [in het Bondsboek] tot Mozes terug te brengen“.

Maar desniettemin meent hij, dat het resultaat van het critisch onderzoek van 1½ eeuw nog even vast staat als te voren en niet door een machtsspreuk omver kan gestooten worden.

Ook hij nu spreekt het onomwonden uit, dat men zich de zaak al te simpel voorstelt, „wanneer men Mozes eenvoudig van Hammurabi afhankelijk maakt.“ De Deutsche Keizer, zoo zegt hij, „is zeer zeker op een verkeerd begrip geweest, toen hij meende, dat Mozes niet den codex van Hammurabi voor zich zijn wetten op schrift zou hebben gezet.“ Ware dit het geval geweest, zoo vervolgde hij, „dan zou wel iets meer dan één tiende gedeelte, zooals nu het geval is, van Babel's recht in het Mozaïsche recht te vinden zijn. Dan zou er ook allicht meer overeenkomst zijn in de groepering der bepalingen en in de gansche structuur der wetgeving. En voorts zouden dan hoogstwaarschijnlijk Babylonische termen en woorden zijn overgenomen.“ (Tijdschrift voor Strafrecht, Dr. G. Wildeboer, De wetgeving van Hammurabi, p. 99 en v.v.)

Niet minder beslist oordeelt Dr. A. Jeremias, wiens geschrift: Mozes en Hammurabi, den lof van alle geleerden inoogste. Al erkent hij, dat „die Gesetze des Bundesbuches in einem auffälligen Zusammenhang mit dem codex Hammurabi stehen“, toch houdt hij „eine direkte etw. literarische Beeinflussung des Bundesbuches von vornherein für höchst unwahrscheinlich. Es kann wohl heute vorkommen, dass Japan wörtlich seine Felddienordnung von Deutschland abschreibt; aber es ist unmöglich, dass ein Volk des orientalischen Altertums seinen Rechtscode von einem andern Volke entlehnt.“ (p. 46).

En evenzo oordeelt Prof. Grimme: Das Gesetz Hammurabis und Moses, p. 35: „Eine Vergleichung zwischen Moses und Hammurabi, die vor allem die grossen Umrisse und Tendenzen in Betracht zieht, wird nie dazu führen können, hierin Moses als Schüler Hammurabis hinzustellen.“ Daarna vergelijkt hij beide wetten en eindigt dan aldus:

Aus dieser Vergleichung ergibt sich somit folgendes: Zahlreiche Rechtsfälle, die das Bundesbuch behandelt, fehlen bei Hammurabi; manchmal ist Hammurabi und drüber der Fall gleich, die Entscheidung aber ungleich. Wo bei gleichem Falle aber gleicher Entscheidung auftritt, da ist das schon lange vor Hammurabi gebräuchliche altsemitische Recht die gemeinschaftliche Quelle. Eine unmittelbare Einwirkung von Hammurabis Gesetzen auf das mozaïsche Strafrecht ist als ausgeschlossen zu betrachten. (p. 43).

Met dit drietal citaten meenen wij te kunnen volstaan.

De voorstelling van den deskundigen onderzoeker, alsof de Mozaïsche wet aan Hammurabi ontleend was, bleek dus niets dan een sprookje.

Het verschil tusschen beide staat naar aller eenparig getuigenis vast, en de vraag is nu juist, of het verschil tusschen deze beide wetgevingen, die zoo nauw verwant zijn, maar waarvan de eene op heidschen bodem ontstond en de andere onder Israël, niet juist bewijst, dat de Mozaïsche wetgeving van Goddelijken oorsprong is.

Op die vraag geven wij een volgend maal het antwoord.

Dr. G. Ringnalda.

In Dr. Ringnalda is een dier oud-strijders ons ontvallen, wier plaats niet licht wordt ingenomen.

Al trad hij naar zijn bescheiden aard zelden op den voorgrond, zijn arbeid blijft in de vele kerken, die hij gediend heeft, in gezegende gedachtenis, en zijn innig vrome prediking, waarin de echte mystiek des harten steeds den boventoon had, is voor duizenden tot een zegen geweest.

In hem was iets van de Johannes-gestalte. Dr. Klaarhamer schreef het zoo terecht: „Hij had veel lief. Dit was zijne kracht. En daarom heeft hij ook veel liefde gevonden.“

Het eenvoudig volk van God kleeft hem aan. En het was roerend soms, er getuige van te zijn, hoe die liefde zich uitte jegens den grijsen dienaar, die een Vader in Christus, een Leidsman voor de bekommerden was.

Maar die liefde werd bij Dr. Ringnalda nooit zwakheid.

In een tijd, toen de Gereformeerde prediking in de Hervormde kerk schier een aanfluiting was, schaamde hij zich niet voor de belijdenis der Vaders uit te komen.

Zijn arbeid voor de vereeniging van de Vrienden der Waarheid is wel een der krachtigste middelen geweest om tot kerkherstel te komen.

En toen met de Doleantie de moeilijke keuze kwam en zoo menig prediker, op wien rotsen gebouwd werden, te zwak bleek om zijn woorden in daden om te zetten, aarzelde Dr. Ringnalda geen oogenblik en nam met Dr. Hoekstra de reformatie van Utrecht's kerk ter hand.

De Johannes bleek ook een Petrus te kunnen zijn.

Zoo was op zeldzame wijze in Dr. Ringnalda vereenigd, wat zoo dikwijls gescheiden ligt: de innig teedere mystiek van het hart met de scherpe belijdenis van de beginsel; de liefdesdrang, die zich uitstrekt naar al het volk des Heeren, met de beslissende keuze om geen ander Koningschap dan dat van Christus in Zijn kerk te willen dulden.

God heeft hem lang voor onze kerken gespaard. Zijn taak in de kerk was vol-eindigd. Uit de ruste hier op aarde ging hij in de eeuwige ruste over.

Maar zijn naam blijft onder ons voortleven als van een getrouw getuige van Christus, die zich het Evangelie niet geschaamd heeft, omdat hij wist, dat het een kracht Gods tot zaligheid was voor hen die gelooven.

Prof. Groenewegen.

Prof. Groenewegen had de vriendelijkheid in De Hervorming ons van uitvoerig antwoord te dienen op onze critiek.

Voor eerst klaagt hij er over, dat onze redactie met gesloten vizier strijdt:

Aan De Herant de eer dat het blad met de belangrijkste argumenten tegen mijn woord van protest is opgetreden. Waarom komt ook hier de strijder met gesloten vizier tegen mij in het krijt? Iemand die een streven naar waardeering toont, gelijk hij doet, behoort zich niet te verbergen.

Waar De Hervorming zelf uitvoerige stukken opneemt van een deskundigen onderzoeker, die welgetijgt zijn naam te noemen, schijnt dit verwijt aan onze redactie minder op zijn plaats. Prof. Groenewegen vergeet bovendien, dat een vaste redactie niet gewoon is haar naam onder de leiders te plaatsen. Ook in dit geval bestond er geen aanleiding om van deze gewoonte af te wijken.

Ernstiger is zijn tweede grief, dat ons oordeel over den toestand in Noord-Holland „een vroom, waarheidslevend man onwaardig is.“ Al was het juist, dat de bevolking van Noord-Holland religieus en ethisch op laag peil stond, dan kon hiervan evenmin aan de moderne theologie een verwijt worden gemaakt, als de orthodoxe godgeleerdheid aansprakelijk kan worden gesteld voor de huichelarij der „vrome beschuiten“ en de Roomsche theologie voor klooster-schandalen.

Deze opmerking snijdt geen hout. Anders zou het woord van Christus, dat de boom aan de vruchten gekend wordt, onwaar zijn. Dat een doode orthodoxe gevaar oplevert voor huichelarij en pharizeïsme, evenals het gedwongen coelibaat der priesters en kloosters, bewijst niet, dat de orthodoxe zelf de huichelarij in de hand werkt, of de Roomsche ethiek zulke excessen goed keurt. Integendeel, de rechtzinnige prediker zal tegen het pharizeïsme zijn scherpste wapenen richten, en de Roomsche kerk in onze dagen straft elk vergrijp tegen de zedelijkheid met niets ontziende hand. Maar dit was onze grief, dat de moderne theologie, door de „vrije vroomheid“ op den voorgrond te schuiven, door het volk los te maken van de kerk, het sacrament, de prediking, de objectieve wet van God, zooals die in Gods Woord ons is gegeven, daarmee de tegels heeft doorgesleeden, waardoor de lagere hartstochten werden bedwongen. En wie met onze bevolking boven het 11 in aanraking is gekomen, weet, hoe juist door de moderne prediking de groote menigte onkerkelijk is geworden, van de „vrije vroomheid“ alleen de „vrijheid“ overhield, om naar eigen zin en lust te leven, en in ste van de hoogere idealen, die een volk alleen verheffen kunnen, na te jagen, tot een materialistische levensopvatting verviel, waarbij de „aardsche goederen“ alleen waar hebben. Dat bedoelden we met het religieus en ethisch verval, dat juist in deze door het modernisme beheerschte streken, met name in Noord-Holland, openbaar werd. De mo-

derne theol hunner con naar middeltig te mak „booze verdi qualificeeren, loog met m

Van meer over feitelijk nging, dat de zijn en daa voor heel d schap betek

Prof. Groe voerig beto zou te veel aan te toom onafhankelij God in ons

leert, wat g onrecht is. I allen, geloov iedere rechts zedelijk bew orde staat e bloot speculat of men acht hoogeren Wi Letterlijk i

Maar dese vrome opvati en ons rechts hond van on recht en onre zieleleven lout ziet, behoef g recht minder v vraag is wel krach, troost, bliken in et zonde en om of het verlies i met heel de r delijken wil v strekking heef zwakker te m allengs te do geen oogenbli duur altijd v Maar dat neem besef en rech noch minder waar bij een verschijnseim, stigen geloofs. Zwaaien met i niets omrent e

Nu heeft de vele opachtin lijke en goddie te begrijpen, d en metafysisch deel der geestel begrip van het natuurlijk haat rechtsoorde te k verbeteren. Of d danige bespieg in heel ons a baring van en de perken de verandert aan normatieve en i tenschap niet bespiegeling zoo interpretatie e Zij zijn niets d die wij reeds h den geloovige noch vaster n als mensch is kennis in zijn den vrede vond Opplakken van omtrent een we

En daartuit l staatkundig p op den voorg recht een uitvl dit door de schiedt.

Ook hier n neering tersto uit dit hoog naar de werke hoe over deze de rechtsgeleer inzicht bestaat „inhoud“ gelij men er een ge oplakt, met strijd is.

Sechts op t Voor eerst op Wie het gez laat opklomme buut denkt va principieel teg laat voortvloei En juist dat p heel de opva leven een klove lijk bewustzij overbruggen v der volkskoue Overheid zoolai volkswil, ma de wil van h heid in botsing dat de Overhe een daad als re

En ten twee schuld.

Ook hier sta wetenschap ov De school van I De misdadiger. Het is zijn noo straf kan daa straf is of zed of onschadelij maatschappij t rechtsbeschouw neemt, staat d vatting, dat misdadiger daaron het recht Gods pen is, desnoo te straffen en h

We zwijgen t het eigendoms dezer punten s Prof. Groenew